

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Mobile peoples - permanent places : the construction and use of stone-built architecture by nomadic communities in the Jebel Qurma region of the Black Desert (Jordan) between the Hellenistic and Early Islamic periods.

Huigens, H.O.

Citation

Huigens, H. O. (2018, November 22). *Mobile peoples - permanent places : the construction and use of stone-built architecture by nomadic communities in the Jebel Qurma region of the Black Desert (Jordan) between the Hellenistic and Early Islamic periods*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/67087>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/67087>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/67087> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Huigens, H.O.

Title: Mobile peoples - permanent places : the construction and use of stone-built architecture by nomadic communities in the Jebel Qurma region of the Black Desert (Jordan) between the Hellenistic and Early Islamic periods.

Issue Date: 2018-11-22

Samenvatting (Dutch summary)

De Zwarte Woestijn van Jordanië staat bekend als, aan de ene kant, een desolaat landschap dat vandaag de dag nauwelijks bewoonbaar is en, aan de andere kant, een gebied met een grote rijkdom aan archeologische en epigrafische resten. Toch zijn veel van deze resten lange tijd onderbelicht gebleven, waardoor er opmerkelijk weinig bekend is over de bewoningsgeschiedenis van de Zwarte Woestijn. Een belangrijke periode uit deze geschiedenis is de Klassieke en Late Oudheid – ca. het late 1^e millennium voor Christus en het eerste millennium na Christus – wanneer nomadische groepen die leefden van het hoeden van kuddes en de jacht rondtrokken door de Zwarte Woestijn. Veel van wat tot nu toe over deze groepen bekend was kwam uit tekstuele bronnen, zoals de Safaitische inscripties en de rotstekeningen die men er vaak bij vindt. Van dergelijke inscripties en tekeningen zijn er vele duizenden ingekrast in de donkere basaltstenen die het oppervlak van deze woestijn vormen. Veel minder aandacht was tot nu toe uitgegaan naar andere vormen van materiele cultuur die is achtergelaten in de woestijn, zoals de grote diversiteit aan stenen bouwwerken, en gebruiksvoorwerpen van bijvoorbeeld aardewerk en metaal. Deze bieden echter een uitgelezen mogelijkheid een completer beeld te krijgen van de nomaden die destijds huisden in de Zwarte Woestijn, en die deze resten achterlieten. Deze dissertatie heeft als doel een bijdrage te leveren aan de kennis over deze groepen die in de Klassiek en Late Oudheid in de Zwarte Woestijn rondtrokken, door te bestuderen op welke wijze zij hun landschap vormgaven door de bouw en het gebruik van de opmerkelijke stenen architectuur die men daarin aantreft.

Het onderzoeksgebied van deze studie is de Jebel Qurma regio, dat ca. 300 km² groot is en voor een aanzienlijk deel bedekt is door de zwarte basaltstenen waaraan de woestijn zijn naam ontleent. Hier ondernemen Leidse archeologen en epigrafen sinds 2012 jaarlijkse veldwerkcampagnes. Onderdeel van dit onderzoek is het *Landscapes of Survival* onderzoeksprogramma waar deze dissertatie een resultaat van is. Deze studie maakt gebruik van remote sensing, survey en opgravingsgegevens die tussen 2012 en 2016 zijn verzameld in dit gebied.

Deze dissertatie betoogt dat de nomaden die de Zwarte Woestijn bewoonden rond het begin van onze jaartelling naast het maken van inscripties en rotskunst ook op andere wijzen investeerden in hun cultuurlandschap. Bouwwerken zoals graftomben en stenen omheiningen werden in grote getalen aangetroffen tijdens veldverkenningen en in meer detail onderzocht door middel van opgravingen. Aan de hand hiervan kon worden gereconstrueerd dat een groot deel van deze bouwwerken werd opgetrokken en gebruikt in het late 1ste millennium voor- en het 1ste millennium na Christus – iets wat tot noch toe niet vast was komen te staan.

Ook over de functie van dergelijke bouwwerken is veel naar voren gekomen. Zo werden de stenen omheiningen niet alleen gebruikt om vee in te stallen, maar ook voor menselijke activiteit, gezien de vele vuurplaatsen die vaak werden aangetroffen binnen deze omheiningen. Het is daarom goed mogelijk dat dit de plaatsen waren waar men kortstondig huisde, ook omdat huiselijk afval van bijvoorbeeld aardewerk hier is aangetroffen. Verschillen in de locatie en inrichting van deze kampplaatsen zouden kunnen wijzen op bewoning van het landschap tijdens verschillende seizoenen. Het is voor het eerst dat op deze manier een inkijk is gegeven in de kampplaatsen van de nomaden.

Hoewel lang het vermoeden bestond dat veel van de steenhopen die te vinden zijn op de heuveltoppen van de zwarte woestijn werden gebruikt als grafmonumenten was slechts een handvol van dergelijke structuren tot voor kort onderzocht. In dit proefschrift zijn deze *cairns* voor het eerst veel uitgebreider

onderzocht. Hieruit blijkt dat het hier inderdaad veelal of graftomben gaat, gezien het menselijke skeletmateriaal dat werd aangetroffen, vaak vergezeld door grafgiften. Deze resultaten geven een nieuwe inkijk in de manier waarop men in het verleden omging met de doden. De grafgiften bestonden vaak uit sieraden van (edel)metaal en kleurrijke stenen, en soms munten. Dergelijke materialen moesten van ver komen en waren waarschijnlijk erg kostbaar. Ook geven ze een inkijk in de relatie tussen nomaden en sedentaire groepen, waar dit soort voorwerpen vandaan kwamen. Vaak werd deze relatie namelijk als vijandig betiteld, terwijl in dit onderzoek daar geenszins bewijs voor is aangetroffen. De uitwisseling van goederen duidt eerder op meer vreedzame contacten.

Het feit dat veel van de graftomben van monumentale aard zijn en werden gebouwd op prominente plaatsen in het landschap duidt erop dat deze tomben ervoor bedoeld waren om gezien te worden. Het doet vermoeden dat op visuele wijze het contact met voorouders in stand werd gehouden en dat op deze wijze een sterke band tussen het verleden en het landschap waarin dit zich afspeelde werd gecommuniceerd. Mogelijk voelden sommigen hierdoor een sterke band met het landschap dat generatie op generatie bezocht kon worden. Dit duidt op een langdurige in plaats van kortstondige verhouding met het landschap. Het weerspreekt een stereotypisch beeld, waarin nomaden worden neergezet als opportunistisch en weinig begaan met het behoud en ontwikkeling van het landschap.

De archeologische resten die zijn aangetroffen tijdens het onderzoek veranderden aanzienlijk door de tijd heen. Deze geven inzicht in de ontwikkelingen die zich in het verleden voltrokken. Een belangrijk omslagpunt lijkt te liggen rond de 3^e of 4^e eeuw na Christus, waarin veranderingen optreden in grafgebruik en materiele cultuur. De doden worden vanaf dit moment ondergronds begraven in plaats van in bovengrondse graftombes, en aardewerk wordt veel vaker aangetroffen dan in voorgaande periodes. Dit omslagpunt valt samen met een toenemende aanwezigheid van sedentaire groepen aan de randen van de woestijn, zoals die van het Romeinse leger en vele boeren gemeenschappen.

Met dit proefschrift is, tot slot, gepoogd een bijdrage te leveren aan hoe we als archeologen meer inzicht kunnen krijgen in de manier waarop nomaden in het verleden hun samenleving inrichtten. Dit is een belangrijk thema, niet in de minste plaats omdat mobiele groepen altijd in contact stonden met, en invloed uitoefenden op, sedentaire gemeenschappen. De nomaden in de Zwarte Woestijn stonden in contact met het de naburige Romeinse, Byzantijnse en Vroeg-Islamitische Rijken, welke een belangrijke rol spelen in onze geschiedenis. Wanneer we deze samenlevingen goed willen begrijpen kunnen we de rol die nomaden hierin speelden niet links laten liggen.